

Doniyor kitobi — Uchinchi qism

Ikki karra vahiylar

Jeff Pippenger

2023-11-25

Ayni paytda biz Doniyor kitobida Levilar yigirma oltidagi “yetti vaqt” masalasini ko‘rib chiqmoqdamiz. Bu, ko‘zlarini yumishni tanlaganlardan yashirilgandir, biroq ko‘rishni istaganlar uchun u yerda mavjuddir. Biz Doniyor kitobining sakkizinchi bobi, o‘n uchinchi oyatdan boshlaymiz.

So‘ng men bir muqaddas zotning gapirayotganini eshitdim; va boshqa bir muqaddas zot gapirayotgan o‘sha muayyan muqaddas zotga dedi: «Kundalik qurbonlik, vayron qiluvchi gunoh va ham ma’badni, ham lashkarni oyoq osti qilinishi uchun topshirish haqidagi vahiy qachongacha davom etadi?» Doniyor 8:13.

Oyatdagi matn “so‘ng” so‘zi bilan boshlanadi va Doniyor avvalgi o‘n oyatda endigina ko‘rgan bashoratli tarix vahiysidan farqni ko‘rsatadi. Bobning birinchi va ikkinchi oyatlari Doniyor vahiyni qaysi yilda qabul qilganini, shuningdek uni Ulay daryosi bo‘yida qabul qilganini bildiradi. Uchinchi oyatdan o‘n ikkinchi oyatgacha u bashoratli tarix vahiysini “ko‘radi”. “So‘ng” u savol va javobdan iborat samoviy muloqotni “eshitadi”. O‘n beshinchi oyatda esa u endigina “ko‘rgan” bashoratli tarix vahiysi nimani anglatishini izlay boshlaydi. Doniyor uchinchi oyatdan o‘n ikkinchi oyatgacha “ko‘rgan” vahiy bilan u “eshitgan” samoviy muloqot o‘rtasidagi farqni anglash nihoyatda muhimdir, chunki bular ikki xil vahiydir.

Ammo sizlarning ko‘zlaringiz baxtlidir, chunki ular ko‘radi; va quloqlaringiz ham, chunki ular eshitadi. Matto 13:16.

O‘n uchinchi oyatdagi savol shunday: “Vahiy qachongacha davom etadi?” va “vahiy” deb tarjima qilingan so‘z o‘n oltinchi oyatda “vahiy” deb tarjima qilingan so‘zdan boshqa bir ibroniycha so‘zdir.

Shunda men Ulai qirg‘oqlari orasidan bir inson ovozini eshitdim; u ovoz chaqirib dedi: “Ey Jabroil, bu kishiga vahiyni tushuntirgin”. Doniyor 8:16.

Ikki xil ibroniycha so‘zni ingliz tilidagi “vision” so‘zi bilan tarjima qilish orqali, Levilar kitobining yigirma oltinchi bobidagi “yetti vaqt” “ko‘z o‘ngida yashirilgan” bo‘lib qoldi. Muqaddas Kitobni o‘rganadigan, faqat yuzasinigina ko‘zdan kechirish bilan qanoatlanadigan kishilar bu ikki xil ibroniycha so‘zni bir xil so‘z deb hisoblaydilar, ammo ular buni o‘z xavf-xatarlari ostida qiladilar.

“Yuzaki ko‘zdan kechirib chiqishning foydasi kam bo‘ladi. Uni anglash uchun mulohazali tadqiqot va jiddiy, mashaqqatli o‘rganish talab etiladi. Kalomda shunday haqiqatlar borki, ular yuzaning ostida yashiringan qimmatbaho ma’dan tomirlari kabidir. Ularga erishish uchun, xuddi odam oltin va kumushni qazigandek, qazish lozim; shunda yashirin xazinalar ochiladi. Haqiqatning dalillari Muqaddas Yozuvning o‘zida ekaniga amin bo‘ling. Bir oyat boshqa

oyatlarni ochadigan kalitdir. Boy va yashirin ma'no Xudoning Muqaddas Ruhi tomonidan ochib beriladi, U kalomni idrokimiz uchun ravshan qiladi: 'So'zlarningning ochilishi nur beradi; u soddalarga aql-idrok baxsh etadi.'" Fundamentals of Christian Education, 390.

Bizga Xudoning Kalomida "har bir dalilning o'z ahamiyati borligi" ma'lum qilingan; agar biz sakkizinchi bobda "vahiy" deb tarjima qilingan ikki xil ibroniycha so'z borligi haqidagi dalilni e'tiborsiz qoldirishni tanlasak, Laodikiya ko'rligini o'zimizga o'zimiz ravo ko'rgan bo'lamiz. Qadimiy naql shunday deydi: "Ko'rishni istamaydiganlar qadar ko'r hech kim yo'q."

"Muqaddas Kitob odamlar uchun bu hayotga yoki kelajak hayotga munosib bo'lishlari uchun tushunishlari zarur bo'lgan barcha tamoyillarni o'z ichiga oladi. Va bu tamoyillarni hamma tushunishi mumkin. Uning ta'limotini qadrlash ruhiga ega bo'lgan hech kim Muqaddas Kitobdan biror parchani o'qib, undan o'ziga yordam beradigan qandaydir fikr olmasdan qolmaydi. Ammo Muqaddas Kitobning eng qimmatli ta'limoti tasodifiy yoki uzuq-yuluq o'rganish orqali qo'lga kiritilmaydi. Undagi ulug' haqiqatlar tizimi shoshqaloq yoki beparvo o'quvchi ilg'ay oladigan tarzda bayon etilmagan. Uning ko'plab xazinalari yuzadan ancha chuqurda yotadi va ularga faqat tirishqoq tadqiq hamda uzluksiz sa'y-harakat bilangina erishish mumkin. Buyuk yaxlitlikni tashkil etuvchi haqiqatlar izlab topilishi va yig'ib olinishi kerak, 'bu yerda ozgina, u yerda ozgina'. Ishayo 28:10."

"Shu tariqa bilan tekshirib chiqilib va bir joyga jamlanganda, ular bir-biriga mutlaqo mukammal mos ekanligi ayon bo'ladi. Har bir Injil boshqalariga qo'shimchadir, har bir bashorat boshqasining sharhidir, har bir haqiqat esa boshqa bir haqiqatning rivojidir. Yahudiylar tuzumining timsollari Injil orqali ravshan qilinadi. Xudoning kalomidagi har bir tamoyil o'z o'rniga ega, har bir voqea esa o'z ahamiyatiga egadir. Va butun bu mukammal tuzilma, niyatida ham, ijrosida ham, o'z Muallifi haqida guvohlik beradi. Bunday tuzilmani Cheksiz Zotning ongidan boshqa hech qanday aql na tasavvur qila oladi, na bunyod eta oladi." Education, 123.

"Vahiy" so'zi Doniyor kitobining sakkizinchi bobida o'n marta uchraydi, biroq bu o'n holat ikki xil ibroniycha so'zdan iborat bo'lib, bu so'zlarning ma'nolari bir xil emas. Agar ular ayni bir narsani anglatganida, Doniyor o'sha o'n uchrashuvning har birida faqat bitta so'zni qo'llagan bo'lardi. Doniyor ikki so'zni yozdi, chunki bu ikki so'zning har biri o'ziga xos ma'noga ega bo'lib, ulardan biri Doniyor "ko'rgan" vahiyga, boshqasi esa u "eshitgan" vahiyga ishora qiladi. O'n uchinchi oyatda "vahiy" deb tarjima qilingan so'z châzôn bo'lib, u "ko'rinish", yoki "vahiy", "tush" yoxud "bashoratli kalom" degan ma'noni anglatadi. Men uni, uning ta'rifiga va Doniyor uni qanday qo'llashiga asoslanib, "bashoratli tarix vahiysi" deb atayman.

Sakkizinchi bob, birinchi oyatda, Doniyor: "menga bir vahiy zohir bo'ldi", deydi, ikkinchi oyatda esa u ikki marta "vahiya ko'rdim", deb bayon qiladi. So'ng o'n uchinchi oyatda: "vahiy qachongacha davom etadi?" degan savol ko'tariladi. Bu qo'llanishlarning barchasi ibroniycha "châzôn" so'zidir. Keyin o'n beshinchi oyatga kelamiz; ehtimol, Doniyor ayni o'sha so'zni ishlatgan eng muhim o'rin shu yerdadir, chunki u: "men"... "vahiyni ko'rib, uning ma'nosini izlaganimda", deydi. Doniyor châzôn vahiyni ko'rganidan keyin, uning nimani anglatishini tushunishni xohladi. Bu esa bobda Levilar yigirma oltinchidagi "yetti zamon"ning yashirilganiga

katta daxli bo‘lgan haqiqatdir.

U, shuningdek, o‘n yettinchi va yigirma oltinchi oyatlarda châzôn so‘zini ham ishlatadi. “Vahiy” so‘zi Doniyorning sakkizinchi bobida o‘n marta uchraydi va châzôn so‘zi shulardan yettitasini ifodalaydi. Doniyor “vahiy” deb tarjima qilinadigan boshqa ibroniycha so‘zni esa to‘rt marta ishlatadi. O‘sha boshqa ibroniycha so‘z mar’eh bo‘lib, “ko‘rinish” degan ma’noni anglatadi.

Châzôn Doniyor kitobining sakkizinchi bobida yetti marta uchraydi, mar’eh esa to‘rt marta uchraydi, va ular birgalikda Doniyor kitobining sakkizinchi bobida ingliz tilidagi “vision” so‘zi uchraydigan o‘n martani ifodalaydi. Yetti bilan to‘rt o‘n bir bo‘ladi, chunki Doniyor mar’eh so‘zini qo‘llagan holatlardan birida u o‘z ta’rifiga aynan muvofiq tarzda tarjima qilingan; zero, o‘n beshinchi oyatda, Doniyor bashoratli tarixga oid châzôn vahiyining “ma’nosini izlaganida”, uning “oldida” “inson qiyofasiga o‘xshash” bir zot “turdi.” “Qiyofa” so‘zi mar’ehdir. Demak, Doniyor sakkizinchi bobda mar’eh so‘zini to‘rt marta ishlatadi va u bir marta o‘zining asosiy “qiyofa” ma’nosiga muvofiq tarjima qilinadi, qolgan uch marta esa “vahiy” deb tarjima qilinadi.

Men King James Muqaddas Kitobini tarjima qilgan kishilarni biror tarzda tanqid qilmoqchi emasman. Biroq shuni qayd etish lozimki, o‘n uchinchi oyatda King James Muqaddas Kitobidagi yagona qo‘shilgan so‘z — “qurbonlik” — uchraydi; ilhom esa qat’iy ravishda uning “matnga tegishli emas”ligini bildiradi. Ilhom yana shuni ham aytadiki, bu qo‘shilgan so‘z “insoniy donishmandlik bilan qo‘shilgan” edi. Aynan shu bobning o‘zida ibroniy tilidagi ikki xil so‘z bir xil inglizcha so‘z bilan tarjima qilingan. Bu ikki so‘z o‘rtasidagi farqni anglash nechog‘li muhim ekani nihoyatda katta ahamiyatga egadir.

Shunday bo‘ldiki, men, ya’ni men Doniyor, vahiy-ni ko‘rib, uning ma’nosini izlaganimda, mana, qarshimda odamga o‘xshash bir zot turardi. Va men Ulai qirg‘oqlari orasidan bir odamning ovozini eshitdim; u chaqirib dedi: Jabroil, bu odamga vahiy-ni anglat. Doniyor 8:15, 16.

Doniyor endigina “ko‘rgan” “châzôn vahiy”ning “ma’nosini izlar ekan”, Masih Jabroilga Doniyorga endigina “eshitgan” “mar’eh vahiy”ni tushuntirishni buyuradi. Doniyor bashoratli tarix vahiyini tushunishni istagan edi, ammo o‘n uchinchi oyatda Palmoniy (so‘zlagan o‘sha muayyan muqaddas zot) deb aniqlangan Masih Jabroilga Doniyorga “châzôn vahiy”ni emas, balki “mar’eh vahiy”ni tushuntirishni buyurdi. O‘n beshinchi va o‘n oltinchi oyatlarda Jabroilga yuklatilgan vazifa Doniyorga “mar’eh vahiy”ni tushuntirish ekani aniq bayon etilgan; bu “vahiy” deb tarjima qilingan so‘z bo‘lib, uning ma’nosi “zohir bo‘lish”, “ko‘rinish”dir, Doniyor tushunishni istagan bashoratli tarix vahiyi emas. Jabroilning vazifasi e’tirof etilmasa, Levilar yigirma olti bobidagi “yetti marta” ko‘z oldida turgan holda ham yashirin qoladi.

Yigirma oltinchi oyatda “vahiy” deb tarjima qilingan ikkala ibroniycha so‘z ham ayni oyatning o‘zida joylashgan bo‘lib, bu oyat Doniyorning “yetti vaqt” haqidagi guvohligining haqiqatini ochishda asosiy kalitlardan biriga aylanadi.

Va aytilgan oqshom va tong haqidagi vahiy haqiqatdir; shu bois vahiy-ni muhrlab qo‘y, chunki u ko‘p kunlarga tegishlidir. Daniel 8:26.

Yigirma oltinchi oyatda “kechqurun va tonglar haqidagi vahiy” mar’eh vahiy bo’lib, uning ma’nosi “ko’rinish”dir; ammo “muhrlanishi” lozim bo’lgan vahiy esa bashoratli tarixga oid châzôn vahiysidir. “Kechqurun va tonglar” ifodasi aynan shu ikki vahiy o’rtasidagi farqni ajratib ko’rsatadi va aniqlab beradi. Bu Muqaddas Kitobning yuzaga kelishida insoniy omilga oid yana bir misol orqali amalga oshadi. Insoniy omil nafaqat Muqaddas Kitob so’zlarini yozib qoldirgan payg’ambarlarni, balki Muqaddas Kitobni tarjima qilganlarni ham o’z ichiga olgan. Muqaddas Kitob, Masih kabi, ilohiylik va insoniylikning uyg’unlashuvini ifodalaydi. O’sha insoniylik tarix davomida, Odam gunoh qilganidan keyin boshlab, Muqaddas Kitobni yozib qoldirganlar va tarjima qilganlarga yetib kelgan. Masih ham, Muqaddas Kitob ham Kalomidir, va Xudoning Kalomi pokdir, chunki ushbu uyg’unlikdagi ilohiylik har doim tanada mavjud bo’lgan har qanday cheklovlar ustidan hukmronlik qilgan.

Iso Masihning quli, havoriy bo’lishga da’vat etilgan, Xudoning xushxabariga ajratilgan Pavlus — (Xudo bu xushxabarni muqaddas Bitiklarda O’z payg’ambarlari orqali oldindan va’da qilgan edi,) O’zining O’g’li, Rabbimiz Iso Masih haqida; U badanga ko’ra Dovud naslidan bo’lgan edi. Rimliklarga 1:1–3.

“kechqurun va tong” iborasi Xudoning Kalomida qayta-qayta uchraydi va u har doim “kechqurun va tong” deb tarjima qilinadi; yigirma oltinchi oyatda ham xuddi shunday, shuningdek Ibtido kitobidagi yaratish haqidagi bayonda ham bu ibora ko’p bora “va kechqurun bo’ldi, va tong bo’ldi...” tarzida takroran tarjima qilingan. Darhaqiqat, har bir dalil o’z ahamiyatiga ega (va bu dalilni tushunish zarurdir), Muqaddas Kitobda “kechqurun va tong” iborasi “kechqurun va tong” deb tarjima qilinmagan yagona o’rin (u yigirma oltinchi oyatda qanday bo’lsa, shunday emas) Doniyor kitobining sakkizinchi bob, o’n to’rtinchi oyatidir. O’sha yerda, va Xudoning Kalomida faqat o’sha yerning o’zida, “kechqurun va tong” iborasi shunchaki “kunlar” deb tarjima qilingan.

U menga dedi: Ikki ming uch yuz kun bo’lgach, muqaddas joy poklanadi. Doniyor 8:14.

O’n ikki oyatdan keyin, Doniyor kitobining ayni bobida, ibroniycha “kechqurun va tong” iborasi doimo qanday tarjima qilinsa, shunday tarjima qilingan; ammo Adventizmning markaziy ustuni va poydevori bo’lgan oyatda bu ibora shunchaki “kunlar” deb tarjima qilingan. King James Muqaddas Kitobi tarjimonlarini bunday ko’zga tashlanadigan zidlikka yo’l qo’yishga qanday ta’sir sabab bo’ldi? Ular yigirma oltinchi oyatdagi iborani Muqaddas Kitobning qolgan barcha joylaridagi ushbu iboraning har bir qo’llanilishiga muvofiq tarzda tarjima qilgan edilar. Ammo yigirma oltinchi oyatdan o’n ikki oyat oldin, o’n to’rtinchi oyatda, ularning insoniyligi o’n uchinchi oyatdagi savolning javobiga alohida bir farqlanish yukladi. O’n uchinchi oyatdagi savol esa Muqaddas Kitobga qo’shilmasligi kerak bo’lgan o’sha bir so’zni — (qurbonlik) so’zini — o’z ichiga olgan edi. Xudo o’n to’rtinchi oyatning juda chuqur va o’ziga xos tarzda ajralib turishini xohladi. Shunday qilish orqali, U shu bilan Jabroilga Doniyorga anglatish buyurilgan narsani ham aniqlab berdi.

O’n oltinchi oyatda Iso, Doniyor bashoratli tarixga oid châzôn vahiysini tushunishga intilayotganiga qaramay, Jabroilga Doniyorga mar’eh vahiysini anglatishni buyurdi. Yigirma oltinchi oyatda esa “aytilgan kechalar va ertalablar vahiysi” “haqiqiy” ekani aytiladi. Châzôn

vahiyi bashoratli “ko‘rinish” bo‘lgan edi, ammo mar’eh vahiyi “aytilgan” edi, chunki u so‘zlab berilgan edi. U o‘n to‘rtinchi oyatda, Palmoniy: “ikki ming uch yuz kecha-kunduzgacha; shundan so‘ng muqaddas joy poklanadi”, deganida so‘zlab berilgan edi. Yigirma oltinchi oyat, “kechalar va ertalablar” iborasini qo‘llab, uni “aytilgan” vahiy sifatida tilga oladi va shu orqali Doniyor kitobining sakkizinchi bobidagi ikki vahiy o‘rtasidagi farqni ko‘rsatadi. Doniyor “ko‘rgan” va tushunishni istagan bashoratli tarix vahiyi, Doniyor “eshitgan” “aytilgan” vahiydan boshqa edi. Bundan ham muhimi, Doniyor “eshitgan” vahiy Jabroil Doniyorga anglatishi lozim bo‘lgan vahiy edi.

Muqaddas Kitobni yozishda ishtirok etgan insoniy unsur Doniyor kitobining sakkizinchi bobida “vahiy” so‘zini o‘n marta qayd etgan va shu orqali “ko‘rilgan” bir vahiy bilan “eshitilgan” boshqa bir vahiy o‘rtasidagi farqni yashirib qo‘ygan. Shunday qilish bilan u Masihning niyati Doniyorning “ko‘rgan” vahiyini tushunishidan ko‘ra, “eshitgan” vahiyini tushunishini ko‘zlaganini aniqlab beradigan urg‘uni xiralashtirib qo‘ygan. Endi Jabroil o‘ziga topshirilgan vazifani ado etish uchun nima qilishini ko‘rib chiqishimiz mumkin.

Shunda u men turgan joyga yaqin keldi; u kelganda, men qo‘rqib, yuztuban yiqildim. Lekin u menga dedi: “Tushun, ey inson o‘g‘li, chunki bu vahiy oxirzamon vaqti uchundir.” U men bilan gaplashayotganida, men yuzim yerga qaratilgan holda chuqur uyquga ketdim; ammo u menga tegib, meni oyoqqa turg‘izdi. Va u dedi: “Mana, g‘azabning so‘nggi pallasida nima bo‘lishini senga bildiraman; chunki oxir belgilangan vaqtda bo‘lur.” Doniyor 8:17–19.

Endi Jabroil Doniyorga haqiqiy bo‘lgan ikki ming uch yuz kecha va tong haqidagi vahiy ma‘nosini anglatish ishini boshlaydi. Avval u unga bashoratli tarix vahiyi — châzôn vahiy — “oxirzamonda” bo‘lishini bildiradi. So‘ng, Doniyor bashoratli uyquda ekan, Jabroil Doniyorga tegib, uni tik turg‘izdi. U unga: “Senga bilduraman”, deydi.

Palmoniy (Masih) Jabroilga shunday deganida, u bajarishi kerak bo‘lgan ish aynan shu edi: “Jabroil, bu kishiga oqshomlar va tonglar haqidagi mar’eh vahiyini anglatgin.” Jabroil esa Doniyorga “g‘azabning oxirgi poyonida nima bo‘lishini” bildirishini aytadi. Mana, shu yerda! Levilar kitobining yigirma oltinchi bobidagi “yetti vaqt” mana shu! U aynan Jabroil payg‘ambarlarni qayta-qayta guvohlik berishga va o‘z yozuvlarida qo‘llashga yetaklagan bashoratli usulning o‘zi bilan yashirilgandir! Bu usul: “satr ustiga satr, bu yerda ozgina va u yerda ozgina”, degan usuldir.

Uriah Smithning “Daniel va Vahiy haqida mulohazalar” nomli kitobida (u bilan barcha adventistlar, hatto ularning qo‘shnilari ham tanish bo‘lishi kerak), Smith Doniyor kitobining sakkizinchi bobi o‘n yettinchi oyatdan o‘n to‘qqizinchi oyatgacha bo‘lgan oyatlar haqida shunday izoh beradi:

“Belgilangan vaqtda oxir bo‘lishini va g‘azabning oxirgi poyonida nima sodir bo‘lishini unga bildirishini umumiy bir bayonot bilan aytib, u vahiyga ta’bir berishga kirishadi. G‘azab ma’lum bir vaqt davrini qamrab oladi, deb tushunilishi kerak. Qaysi vaqtni? Xudo O‘z xalqi Isroilga ularning yovuzligi uchun O‘z g‘azabini ularning ustiga to‘kishini aytgan; va shu tariqa U Isroilning ‘nopok yovuz shahzodasi’ haqida shunday ko‘rsatma bergan: ‘Sallani olib tashla,

tojni yechib ol.... Men uni ag‘daraman, ag‘daraman, ag‘daraman; va u endi bo‘lmaydi, to o‘ziga tegishli bo‘lgan Zot kelgunicha; va Men uni Unga beraman.’ Hizqiyoh 21:25–27, 31.”

“Mana, Xudoning O‘z ahd xalqiga qarshi g‘azabi davri; muqaddas maskan va lashkar oyoq osti qilinadigan davr. Isroil Bobil shohligiga bo‘ysundirilganida, salla yechib olindi va toj olib tashlandi. U yana Midiya va Forslar tomonidan, yana Yunonlar tomonidan, yana Rimliklar tomonidan ag‘darildi; bu, payg‘ambar tomonidan so‘zning uch marta takrorlanishiga muvofiqdir. Shundan so‘ng yahudiylar Masihni rad etganlari uchun tez orada butun yer yuzi bo‘ylab tarqalib ketdilar; va ma‘naviy Isroil zohiriy zurriyatning o‘rnini egalladi; ammo ular yer yuzidagi hokimiyatlarga bo‘ysunish ostidadirlar va Dovudning taxti yana tiklanguncha,—unga qonuniy merosxo‘r bo‘lgan Zot, ya‘ni Masih, Tinchlik Shahzodasi, kelguncha, va shunda u Unga berilguncha,—shunday bo‘lib qoladilar. O‘shanda g‘azab to‘xtagan bo‘ladi. Bu davrning oxirgi nihoyasida nima yuz berishini farishta endi Doniyorga ma‘lum qilishi kerak.” Uriah Smith, *Daniel and the Revelation*, 201, 202.

Smith aniqlayotgan “g‘azab” Manashe miloddan avvalgi 677-yilda Ossuriyaliklar tomonidan Bobilga olib ketilganida boshlangan. Afsuski, Smith miloddan avvalgi 586-yilda Sidqiyoning ag‘darilishini olib, buni o‘n to‘qqizinchi oyatdagi “g‘azab” davrining boshlanish nuqtasi sifatida belgilaydi. Smith oyatda “g‘azabning oxirgi intiho”si deyilishining ma‘nosiga umuman to‘xtalmaydi. U buni shunchaki “g‘azab” sifatida talqin qiladi; holbuki, agar g‘azabning “oxirgi intiho”si bo‘lsa, grammatika va mantiq kamida g‘azabning “birinchi intiho”si ham borligini talab qiladi. Smith asirlikning yetmish yili miloddan avvalgi 606-yilda Navuxadnazar tomonidan Yo‘yakimga qarshi uyushtirilgan birinchi hujum bilan boshlanganini bilardi, biroq u g‘azab davrining boshlanishini Navuxadnazarning uchinchi hujumidan, ya‘ni Yahudoning oxirgi shohi Sidqiyoga qarshi amalga oshirilgan hujumdan boshlab belgiladi.

“Uning [Daniyolning] ilk hayoti haqida boshqa har qanday payg‘ambar haqidagidan ko‘ra batafsilroq ma‘lumotga ega bo‘lsak-da, uning tug‘ilishi va nasl-nasabi to‘liq qorong‘ulik ichida qolgan, faqat u shohona nasldan, ehtimol bu davrga kelib juda ko‘payib ketgan Dovud xonadonidan bo‘lgani bundan mustasno. U dastlab Yahudoning asilzoda asirlari orasida, Bobil shohi Navuxadnazar hukmronligining birinchi yilida, miloddan avvalgi 606-yilda, yetmish yillik asirlikning boshlanishida namoyon bo‘ladi. Yeremiyo va Xabaquq hali o‘z bashoratlari aytib turar edilar. Hizqiyoh ko‘p o‘tmay, undan biroz keyin esa Obodiyo xizmatini boshladi; ammo bu ikkisinin ham faoliyati Daniyolning uzoq va porloq faoliyati nihoyasidan yillar oldin yakun topgan edi. Undan keyin faqat uch payg‘ambar keldi: qisqa muddat davomida bir vaqtda payg‘ambarlik xizmatini bajargan Xaggay va Zakariyo, miloddan avvalgi 520–518-yillarda, hamda Eski Ahd payg‘ambarlarining oxirgisi bo‘lgan Malakiy, u miloddan avvalgi taxminan 397-yillar atrofida qisqa bir davr ravnaq topgan.” Uriah Smith, *Daniel and the Revelation*, 19.

Smit o‘n to‘qqizinchi oyatdagi “g‘azab”ni vaqt davri sifatida to‘g‘ri aniqladi. U bu davrni Doniyor kitobining sakkizinchi bob, o‘n uchinchi oyatiga muvofiq ravishda muqaddas maskan va lashkarning oyoq osti qilinishi deb to‘g‘ri aniqladi hamda uning tugash nuqtasini 1844-yil 22-oktabr deb to‘g‘ri belgiladi.

Smit qisman haq edi, biroq o'zining bashoratga tatbiq etish usullariga xos bo'lgan yo'lni tutib, haqiqatni ko'zdan qochirdi. U bashoratli Kalomga tarixni tushunishda yo'l-yo'riq berishga imkon berish o'rniga, bashoratli Kalomning talqinini tarix boshqarishiga yo'l qo'ydi. Agar biz Muqaddas Kitobga bashoratli tarixni belgilab berishga imkon bersak, unda tarixga yondashish uchun to'g'ri ma'lumotga ega bo'lamiz.

Muqaddas Kitob shuni o'rgatadiki, inson kim tomonidan yengib qo'yilsa, o'sha kishining qulidir.

Ular o'zlari ularga ozodlikni va'da qilar ekanlar, o'zlari esa buzilishning qullaridirlar; chunki kim nimadan yengilsa, o'sha narsaga qullikka solinadi. 2 Butrus 2:19.

Manasheh miloddan avvalgi 677-yilda Bobilga asir olib ketildi. Aynan o'sha yerda Yahudo mag'lub etilib, qullikka olib kirildi. Bu — 1843 va 1850-yilgi har ikkala jadvalda ham ifodalangan boshlanish nuqtasidir, va Opa Uayt ularni to'g'ri deb tasdiqlaydi. Smit Doniyor kitobining sakkizinchi bob, o'n uchinchi oyatidagi oyoq osti qilinishni Yahudoning oxirgi shohi Sidqiyo bilan boshlaydi. Sidqiyo tobora kuchayib borgan hukmning boshlanishi emas, balki yakuni edi. Opa Uayt Manashehning Bobildagi asirligini kelajakda yuz beradigan narsalarning "garovi" deb belgilaydi. "Garov" boshlang'ich to'lovdir va undan keyin boshqa to'lovlar ham keladigan xaridning boshlanishini bildiradi.

"Payg'ambarlar sadoqat bilan o'z ogohlantirishlari va nasihatlarini davom ettirdilar; ular qo'rqmasdan Manashehga ham, uning xalqiga ham so'zladilar; ammo bu xabarlar mensilmadi; ortga qaytgan Yahudo quloq solmadi. Xalq tavba qilmaslikda davom etsa, boshiga nimalar tushishini ko'rsatadigan bir alomat sifatida, Egamiz ularning shohining Ossuriya askarlari bir guruhi tomonidan asir olinishiga yo'l qo'ydi; ular uni 'kishanlar bilan bog'lab, Bobilga olib ketdilar,' bu esa ularning vaqtincha poytaxti edi. Bu musibat shohni hushiga keltirdi; 'u Egasi Xudoga iltijo qildi, ota-bobolarining Xudosi oldida o'zini nihoyatda past tutdi va Unga ibodat qildi: U esa undan iltijoni qabul qildi, uning yolvorishini eshitdi va uni yana Quddusga, o'z shohligiga qaytardi. Shunda Manasheh Egamizning Xudo ekanini bildi.' 2 Solnomalar 33:11–13. Ammo bu tavba, qanchalik diqqatga sazovor bo'lmasin, shohlikni yillar davom etgan butparastona amallarning buzuvchi ta'siridan qutqarish uchun juda kech kelgan edi. Ko'plar qoqilib yiqilgan va endi hech qachon qayta turmagan edilar." Payg'ambarlar va Shohlar, 382.

Manashe "yetti karra" bo'lgan "la'nat"ning boshlangan "boshlang'ich to'lovi"ni belgiladi; bu esa so'nggi "g'azab" edi, chunki "birinchi g'azab" miloddan avvalgi 723 yilda shimoliy shohlik asirlikka olib ketilganida allaqachon boshlangan edi. So'ngra, Doniyor asirlikka olib ketilgan paytda, Yo'xoqimning ag'darilishi bilan, Yeremiyo tilga olgan yetmish yillik asirlik miloddan avvalgi 606 yilda boshlandi. Yo'xoqimdan keyin ikki podshoh o'tgach, Quddus vayron qilindi va Yahudoning so'nggi shohi Sidqiyo o'z o'g'illarining ko'z o'ngida o'ldirilganini ko'rdi; shundan keyin uning ko'zlari o'yib olindi va u Bobilga asir qilib olib ketildi.

Smit butun izchil hukmni Zidqiyoga yukladi va o'z taxminining daliliy matni sifatida Zidqiyo ustidan bo'lgan hukmni qo'lladi. "Yovuz va haromzoda shahzoda" bo'lgan Zidqiyo ustidan chiqarilgan hukm, Masih shohlikni barpo etish uchun kelguniga qadar Yahudo tojining olib

tashlanishi lozimligini ko'rsatdi. Smit shunday dedi: "ular yer yuzidagi hokimiyatlarga bo'ysunadilar va Dovudning taxti yana tiklanguniga qadar,—unga qonuniy merosxo'r bo'lgan Zot, Masih, Tinchlik Shahzodasi kelguniga qadar, shunday bo'lib qoladilar, va o'shanda u unga beriladi." 1844-yil 22-oktabrda, Doniyor kitobining yettinchi bobi, o'n uchinchi va o'n to'rtinchi oyatlarining bajo bo'lishida, Inson O'g'li sifatida ifodalangan Masih shohlikni qabul qilish uchun Ota huzuriga keldi.

Men tungi vahiylarda ko'rdim, va mana, inson O'g'liga o'xshash Zot osmon bulutlari bilan kelib, Qadimiy Zotning huzuriga keldi, va Uni Uning oldiga yaqinlashtirdilar. Va Unga hokimiyat, shon-shuhrat va shohlik berildi, toki barcha xalqlar, millatlar va tillar Unga xizmat qilsinlar: Uning hokimiyati o'tib ketmaydigan abadiy hokimiyatdir, va Uning shohligi vayron qilinmaydigan shohlikdir. Doniyor 7:13, 14.

Opa Uayt Doniyor kitobining yettinchi bobi, o'n uchinchi va o'n to'rtinchi oyatlari 1844-yil 22-oktabrda amalga oshganini tasdiqlaydi.

"Doniyor 8:14 da ko'rsatib o'tilganidek, muqaddasxonani poklash uchun Masihning bizning oliy ruhoniymiz sifatida Eng Muqaddas joyga kelishi; Doniyor 7:13 da bayon etilganidek, Inson O'g'lining Qadimiy Zot huzuriga kelishi; va Malaki tomonidan bashorat qilinganidek, Rabbiyning O'z ma'badiga kelishi — bularning barchasi bir xil hodisaning tasvirlaridir; va bu, shuningdek, Masih tomonidan Matto 25 dagi o'nta bokira haqidagi masalda tasvirlangan kuyovning nikohga kelishi orqali ham ifodalanadi." Buyuk Kurash, 426.

Smit "g'azabning oxirgi intihosi"ning asosiy unsuriga murojaat qilmadi. U Yahudo Manashe davrida yengilganini aniqlab bergan Muqaddas Kitob tamoyilidan, shuningdek, Zedekiyodan ikki shoh avval boshlangan asirlik ham Zedekiyo o'z qismatiga duchor bo'lishidan oldinroq Yahudoning allaqachon Bobilga bo'ysunganini anglatganidan chetlab o'tdi. Bu ochiq-oydin tushirib qoldirishlarga qaramay, u baribir shunday dedi: "mana bu Xudoning O'z ahd xalqiga qarshi g'azabi davridir; muqaddas joy va lashkar oyoq osti qilinadigan davrdir." Shunday qilib, u "Xudoning g'azabi davri"ni to'g'ridan-to'g'ri Doniyor kitobining sakkizinchi bobi va o'n uchinchi oyatdagi "qancha vaqtgacha" degan savol bilan bog'laydi. O'n to'rtinchi oyatdagi javob esa 1844-yil 22-oktabrgacha edi.

Bobil qulligiga sohib yuborilish miloddan avvalgi 677-yilda boshlangan va 1844-yilgacha davom etgan bosqichma-bosqich tarix edi. Bu davr ikki ming besh yuz yigirma yilga teng bo'lib, bu, albatta, Levilar yigirma oltinchi bobdagi "yetti vaqt"dir. 1844-yil 22-oktabrda bu davrning yakunlanishi Doniyor uchun ikki ming uch yuz kecha-kunduzning "mar'eh vahiy"iga ikkinchi guvohlikni taqdim etdi.

Jabroilga Doniyorga o'sha vahiyni tushuntirish buyurildi, va Jabroil qilgan ish 1844-yil 22-oktabr tugash sanasiga doir ikkinchi guvohlikni taqdim etish bo'ldi. U nafaqat har ikkala vaqtga oid bashoratning bajo topish sanasini tasdiqlash uchun ikkinchi guvohlikni taqdim etdi, balki Smit to'g'ri ta'kidlaganidek, 1844-yilga doir ikkinchi guvohlik bilan bog'liq vaqt davri o'n uchinchi oyatda muqaddas maskan va lashkar oyoq osti qilinadigan davr sifatida belgilangan edi. O'n uchinchi oyatdagi savol shunday: "Doimiy qurbonlik va vayron qiluvchi gunoh haqidagi vahiy

qachongacha davom etadi, toki muqaddas maskan ham, lashkar ham oyoq osti qilinsin?” O’sha vaqt davri Levilar yigirma oltinchi bobidagi “yetti vaqt” edi.

Smit ko’rmagan yoki aniqlashdan qochgan narsa shuki, o’n to’qqizinchi oyatdagi “g’azab” o’sha g’azabning “oxirgi intihosi” edi. Agar “oxirgi” bo’lsa, demak “birinchi” ham bor, va Doniyor o’n birinchi bobda “birinchi g’azab” qachon tugaganini ko’rsatadi. U Zulmat asrlari davomida hukmronlik qilgan papalikni nazarda tutmoqda va papalik g’azab amalga oshib bo’lguncha, ya’ni tugaguncha ravnaq topishini bayon qiladi.

Shoh o’z irodasiga ko’ra ish tutadi; u o’zini yuksaltiradi, o’zini har bir xudodan yuqori ulug’laydi va xudolar Xudosiga qarshi dahshatli so’zlar aytadi; g’azab nihoyasiga yetguncha ravnaq topadi; chunki belgilab qo’yilgan narsa albatta amalga oshadi. Doniyor 11:36.

O’ttiz oltinchi oyat havoriy Pavlus Salonikaliklarga yozgan ikkinchi maktubida mazmunan bayon qilgan oyat deb keng e’tirof etiladi.

Hech kim sizni hech qanday yo’l bilan aldamasin; chunki avval murtadlik yuz bermaguncha va gunoh odami, halokat o’g’li oshkor bo’lmaguncha, o’sha kun kelmaydi; u Xudo deb atalgan yoki sajda qilinadigan har qanday narsaga qarshi turadi va o’zini ulardan yuqori ko’taradi; natijada u xuddi Xudoday bo’lib, Xudoning ma’badida o’tiradi va o’zini Xudo ekanini ko’rsatadi. 2 Salonikaliklarga 2:3, 4.

Pavlusning “gunoh odami”, ya’ni ayni paytda “halokat o’g’li” bo’lgan, “Xudo deb atalgan yoki sajda qilinadigan har bir narsaga qarshi turib, o’zini ulardan yuqori ko’taradigan” shaxsi, shuningdek, “o’z irodasiga ko’ra ish tutadigan; o’zini har bir xudodan yuqori ko’tarib, ulug’laydigan” “shoh” hamdir. Har ikkala parcha ham Rim papasiga ishora qiladi. Doniyor yozadiki, papa “g’azab” tamom bo’lgunicha ravnaq topadi, ya’ni oldinga intiladi. O’ttiz oltinchi oyatdagi bu g’azab “belgilab qo’yilgan” edi. “Belgilab qo’yilgan” so’zi “yaralamoq” degan ma’noni anglatadi.

Papalik 1798-yilda o’zining “o’limli yarasi”ni oldi va o’sha paytda “birinchi g’azab” amalga oshdi, ya’ni nihoyasiga yetdi. “Amalga oshmoq” so’zi tugamoq yoki to’xtamoq ma’nosini anglatadi. Sakkizinchi bobning o’n to’qqizinchi oyatidagi “g’azab”ning oxiri ma’bad va lashkar oyoq osti qilinadigan davrning oxirini ko’rsatgan edi. U 1844-yilda tugadi, biroq “birinchi” g’azab 1798-yilda tugadi.

“Oxirgi qahr” miloddan avvalgi 677-yilda shoh Manashe Ossuriylar tomonidan Bobilga olib ketilganidan keyin ikki ming besh yuz yigirma yil o’tib, 1844-yilda nihoyasiga yetdi. “Birinchi” qahr esa miloddan avvalgi 723-yilda Isroilning shimoliy shohligi Ossuriylar tomonidan qullikka olib ketilganidan keyin ikki ming besh yuz yigirma yil o’tib, 1798-yilda nihoyasiga yetdi.

Doniyor kitobidagi yashirin “yetti vaqt” haqida aytiladigan yana ko’p narsa bor, va biz buni keyingi maqolamizda ko’rib chiqamiz.

“Laodikeyadagi jamoatning farishtasiga yoz: bularni Omin, sodiq va haqiqiy Shohid, Xudoning yaratilishining ibtidosi aytadi; Men sening ishlaringni bilaman: sen na sovuqsan, na issiqsan; qaniydi, sovuq yoki issiq bo’lsang edi. Shunday ekan, sen iliq bo’lganing va na

sovuq, na issiq bo‘lganing uchun, Men seni O‘z og‘zimdanda qusib tashlayman. Chunki sen: Men boyman, boyib ketganman va hech narsaga muhtoj emasman, deysan; holbuki, o‘zingning badbaxt, ayanchli, kambag‘al, ko‘r va yalang‘och ekaningni bilmaysan.”

“Bu yerda Rabbiiy bizga shuni ko‘rsatadiki, U xalqini ogohlantirish uchun O‘zi chaqirgan xizmatchilar tomonidan Uning xalqiga yetkazilishi lozim bo‘lgan xabar tinchlik va xavfsizlik xabari emas. U shunchaki nazariy emas, balki har bir jihatdan amaliydir. Xudoning xalqi Laodikyaliklarga yo‘llangan xabarda jismoniy xotirjamlik holatida tasvirlangan. Ular o‘zlarini ruhiy yutuqlarning yuksak holatida deb bilib, beparvolikda yashaydilar. ‘Chunki sen: Men boyman, boyib ketdim, hech narsaga muhtoj emasman, deysan-u, o‘zingning naqadar baxtsiz, ayanchli, kambag‘al, ko‘r va yalang‘och ekaningni bilmaysan.’”

“Inson tafakkuriga bundan-da kattaroq qanday aldanish kelishi mumkin: ular butunlay xato bo‘la turib, o‘zlarini haq deb ishonishlari! Haqiqiy Shohidning xabari Xudoning xalqini qayg‘uli bir aldanishda topadi, ammo ular o‘sha aldanishda samimiydirlar. Ular o‘z ahvollarining Xudoning nazarida naqadar ayanchli ekanini bilmaydilar. Murojaat qilinganlar o‘zlarini yuksak ruhiy holatda deb xushomad qilayotgan bir paytda, Haqiqiy Shohidning xabari ularning xavfsizlik hissini ruhiy ko‘rlik, qashshoqlik va bechoralikdan iborat haqiqiy ahvollarini hayratlanarli fosh etish bilan chilparchin qiladi. Shunchalik o‘tkir va qattiq bo‘lgan bu guvohlik xato bo‘lishi mumkin emas, chunki so‘zlayotgan Zot — Haqiqiy Shohiddir, va Uning guvohligi to‘g‘ri bo‘lishi shart.” Testimonies, 3-jild, 252.